

БЮДЖЕТНЕ ФІНАНСУВАННЯ ГАЛУЗЕЙ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

Визначено основні причини виникнення проблеми недофінансування соціальної сфери. Проаналізовано умови, що сприяють оздоровленню державних фінансів.

The principal reasons of origin of problem not of financing of social sphere are certain. Terms which are instrumental in making healthy of state finances are analysed.

Ключові слова: бюджетне фінансування, державні фінанси, недофінансування, орієнтири, реформування.

ВСТУП

У багатьох випадках, коли ставиться питання про недофінансування державних соціальних зобов'язань, розміри якого свідчать про невідповідність цих зобов'язань реальним фінансовим можливостям держави, точаться розмови щодо необхідності згортання (скорочення) або відміни конкретних соціальних програм. Але така постановка питання не завжди коректна. Так, затримка у виплаті заробітної плати або допомог по безробіттю, на дітей — не достатня підстава для їх скорочення або зовсім відмови від них. З огляду на це існують думки, що частину соціальних зобов'язань держави доцільно розглядати як певні орієнтири, які можуть бути повністю досягнуті лише за сприятливого стану економіки. Тому пропонується кількісне значення деяких державних соціальних зобов'язань визначати інтервально. Недосягнення верхньої межі не означатиме необхідності відміни цих зобов'язань. Ще одним аргументом на користь дотримання соціальних зобов'язань державою є те, що вони, хоч і не в повному обсязі, можуть реалізуватися для частини отримувачів.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

— визначити основні причини виникнення проблеми недофінансування соціальної сфери;

— проаналізувати умови, що сприяють оздоровленню державних фінансів.

РЕЗУЛЬТАТИ

На думку деяких учених-дослідників, основні причини виникнення проблеми недофінансування соціальної сфери полягають не в тому, що стало не вистачати коштів. Особливість кризи полягає в тому, що вичерпалися традиційні джерела фінансування соціальної сфери і майже не розроблені нові (недержавні), немає достатньої нормативної бази. Концепція реформи також не враховує всієї складності розв'язання такого завдання: підвищення фінансової стабільності соціальної сфери й зростання надходжень від продажу її послуг, з одного боку, і необхідності забезпечення доступу малозабезпечених верств населення до життєво важливих як для окремих сімей, так і для суспільства в цілому, соціальних благ — з другого.

Усе це змушує уряди країн ретельніше аналізувати причини скрутного становища й розробляти заходи, що сприятимуть установленню раціонального балансу інтересів держави, виробників і споживачів соціальних послуг. Складність при прийнятті рішень у соціальній сфері полягає в необхідності одночасного задоволення критеріїв економічної ефективності й соціальної справедливості, тому одним із основних завдань перехідного періоду повинно стати проведення такої політики перерозподілу й соціальних гарантій, яка б не послаблювала стимулів економічної активності й при цьому підтримувала життєвий рівень усіх громадян на прийнятному рівні [1, с. 33].

Стійка соціальна система має бути сумісною зі стабілізацією і неінфляційним економічним зростанням, побудо-

вана на жорсткій дисципліні відрахувань, соціальному партнерстві основних груп, поєднанні державних і приватних форм соціального захисту, інтеграції завдань соціальної політики в макроекономічну стратегію. Лише поєднання таких принципів із політичною волею надасть країні шанс (можливість) успішного реформування.

Культурний комплекс, як і сфери освіти й охорони здоров'я, являє собою величезну сукупність підприємств, установ і організацій, що вирішують специфічні завдання з розвитку, духовного збагачення й самореалізації особистості. Будучи однією з умов формування й зростання людських ресурсів у економіці, галузь культури безпосередньо впливає і на формування народногосподарських результатів. Цей вплив здійснюється завдяки:

— культурному відпочинку і духовному збагаченню людини;

— ефективному використанню економічного потенціалу і можливостей галузі.

Незважаючи на наявність широкої мережі театрів, музеїв, бібліотек та інших об'єктів інфраструктури, галузь культури характеризується більш низькою потребою в бюджетних коштах, ніж суміжні галузі соціальної сфери, оскільки, на відміну від інших галузей соціальної сфери, вона має більший рівень фінансової незалежності та володіє значним комерційним потенціалом, який при вмілому його використанні може зробити істотний внесок у розвиток економіки [4, с. 72].

Проте загальна економічна стагнація дуже підірвала економічні позиції культурної сфери. В умовах кризового стану економіки культура, як галузь соціальної сфери, є одним з основних претендентів на кошти державного бюджету.

На сучасному етапі відомо декілька способів визначення обсягів бюджетних ресурсів на ці цілі [5, с. 41]:

— виходячи з норми бюджетного фінансування в розрахунку на одну людину і кількість населення;

— на підставі відсотка від суми національного доходу, що створюється в регіоні;

— на підставі заданого відсотка від загальної суми видатків бюджету.

Перший спосіб, заснований на нормативному підході до фінансування, на наш погляд, є найбільш оптимальним і з соціального погляду виправданим, оскільки реально відображає роль і значущість людського фактора в економіці.

У реальній практиці бюджетного планування використовується третій спосіб, у якому за базу береться відсоток від загальної суми видатків бюджету. Проте ні державні, ні регіональні органи влади цієї вимоги не виконують через дефіцит бюджету [3, с. 5].

Іншими словами, основною рисою матеріального забезпечення культурної галузі в умовах дефіциту ресурсів є орієнтація на підтримку діяльності та збереження кількості закладів культури, а також штатів адміністративно-господарського, педагогічного та обслуговуючого персоналу.

Позитивним моментом у розвитку культури можна вважати

реалізацію комерційного підходу у фінансуванні галузі. Наприклад, у функціонуванні театрів значна частина витрат на їх утримання покривається за рахунок реалізації квитків на спектаклі. Слід відзначити, що поєднання бюджетного фінансування культури з елементами госпрозрахунку, на наш погляд, цілком уписується в структуру сучасного ринкового механізму.

Фінансування соціальної політики. Специфіка фінансування цієї статті бюджету полягає в тому, що переважно через неї держава реалізує свої соціальні функції та інтереси в рамках урядової доктрини, покладеної в основу соціальної політики.

Матеріальною основою проведення соціальної політики є частка національного доходу, яка перерозподіляється централізовано, через державний бюджет. Інституціональна основа пов'язана з організацією процесу перерозподілу і діяльністю відповідних установ.

Соціальна політика, що здійснюється державою, включає два напрями:

- забезпечення матеріального добробуту незаможних категорій населення з метою зниження високого рівня диференціації доходів та досягнення рівності;

- створення необхідних умов для життя (середовища перебування людини), повноцінного формування трудових ресурсів і залучення їх до сфери суспільного відтворення.

Якщо розглядати фінансування соціальної політики в аспекті пошуку різноманітних джерел необхідних ресурсів, то можна відзначити їх вкрай низьку різноманітність. Незважаючи на те, що однією з найважливіших цілей соціальної політики держави є заохочення всіх форм підприємницької та ділової активності, тягар матеріального забезпечення цієї статті лягає на бюджет. З одного боку, це свідчить про те, що жоден суб'єкт ринкової економіки не здатний вирішити нагальні соціальні проблеми, крім держави, а з іншого, знову порушує питання про співвідношення рівності доходів та ефективності економіки. На нашу думку, українська економіка стоїть на шляху змішування державних і ринкових форм регулювання соціальної сфери. Тому при такому типі господарювання більш доцільно варто вважати позицію, відповідно до якої ефективним визнається такий розподіл доходів, при якому приріст багатства тих, хто виграв, більший за втрати багатства тими, хто програв.

Бюджетно-фінансовому перерозподілу доходів на регіональному та місцевому рівнях влади приділяють недостатньо уваги. Для фінансування соціальної політики характерними є ті самі проблеми, що й для інших галузей — дефіцит бюджетних коштів. Різне зниження фінансування розглянутої бюджетної статті істотно підриває її позиції і не дає змоги формувати ефективну стратегію соціальної політики [2, с. 12].

Підводячи підсумок проведеного аналізу формування та виконання регіонального бюджету за період часу, що вивчався, можна зробити такі висновки.

Результатом першого етапу аналізу стало виявлення факторів, що перешкоджають нормальному функціонуванню бюджетної сфери регіону.

Неефективність бюджетного процесу і неналежне бюджетне фінансування визначаються впливом різних прямих та непрямих факторів.

Непрямий вплив зумовлює в основному зміну макроекономічного середовища:

- спад промислового виробництва, зумовлений загальною економічною кризою, нераціональною структурою промисловості та неконкурентоспроможністю підприємств на ринку, не дає їм змоги вийти на траєкторію економічного зростання;

- неконтрольована ситуація на товарних ринках призвела до стратегічної залежності держави від імпорту продукції з інших регіонів та зарубіжних країн, що робить економіку досить чутливою до змін на ринку;

- погіршення демографічної ситуації, міграційні процеси, зростання кількості незайнятого у виробництві працездатного населення.

У свою чергу, вплив прямих факторів пояснюється самою специфікою бюджетного процесу, а саме: розбіжністю

найважливіших функцій бюджету; функції збору й акумулювання бюджетних ресурсів та розподільчої функції. Відповідно прямі фактори можна поділити на дві групи. До першої групи належать фактори неефективного формування дохідної частини фінансового балансу, а до другої — фактори неефективного використання бюджетних коштів.

Перша група прямих факторів:

- недосконалість податкових процедур і технології акумулювання коштів для формування дохідної частини бюджету;
- висока питома вага тіньового обігу коштів у економіці, відсутність контролю за їх рухом з боку фінансових органів;
- дисбаланс інтересів у сфері міжбюджетних відносин.

Друга група прямих факторів:

- нераціональна структура витраток бюджету;
- нецільове використання бюджетних ресурсів;
- закріплений у практиці бюджетного планування принцип залишкового фінансування витрат;

- відсутність нормативної бази бюджетних витраток, недотримання й недосконалість соціальних стандартів і фінансових нормативів;

- зволікання з назрілими реформами сфери бюджетного фінансування.

Оцінюючи результати другого етапу аналізу, слід відзначити, що на сучасному етапі при фінансуванні кожної окремої галузі соціальної сфери можна спостерігати в принципі однакові проблеми і тенденції. Однак адаптація тієї чи іншої соціальної сфери до змін, що виникають, відбувається по-різному. Насамперед, це виражається в зміні частки фінансування кожної галузі в загальній сумі витраток на соціальну сферу.

Основними проблемами матеріального забезпечення соціальної сфери є:

- фінансування за залишковим принципом;
- недосконалість і недотримання нормативної бази фінансування;

- практично повна відсутність інвестицій в інфраструктуру;

- збільшення частки позабюджетного фінансування соціальних витраток з одночасним зниженням бюджетних асигнувань.

ВИСНОВКИ

Таким чином, слід зупинитися на умовах, що сприяють оздоровленню державних фінансів. На наш погляд, ліквідація принципу залишкового фінансування соціальних витраток, паралельне вдосконалення використання фінансових нормативів і соціальних стандартів стають сьогодні необхідними умовами подолання бюджетної кризи на всіх рівнях бюджетної системи. А в цілому по галузях соціальної сфери головною проблемою залишається дефіцит бюджетного фінансування. Інші джерела фінансуванні поки що не можуть бути заміною бюджету.

Подальший соціальний розвиток регіону і формування ефективної стратегії соціального управління передбачає зміну пріоритетів у бюджетних витатках, пошук нових джерел формування доходів і розробку науково обґрунтованих стандартів фінансування, тобто комплексну реорганізацію механізму бюджетного фінансування.

Література:

1. Білик М.Д. Управління фінансами державних підприємств. — К.: Знання, КОО, 1999. — 312 с.
2. Лютий І.О. Валютна політика та перспективи входження України в міжнародне економічне співтовариство. — К.: Курс, 2000. — 60 с.
3. Мартынюк Л. Бюджет поддержит только слабых // Киевский регион. — 2003. — № 4 (88). — С. 5.
4. Савельев Є.В., Куриляк В.Є. Галузева структура української економіки: нові теоретичні підходи та прогнози / Фінанси України. — 2006. — № 9. — С. 71—76.
5. Шим Д.К., Сигел Д.Г. Финансовый менеджмент: пер. с англ. — М.: Филінь, 1996. — 392 с.

Стаття надійшла до редакції 12.10.2009 р.